

Майстро Р.Г., Мірошник М.В., Майстро Д.С.

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У статті досліджуються стан і проблеми інноваційного розвитку малого підприємництва в Україні. У процесі дослідження виявлено проблеми та визначено перспективи інноваційного розвитку малого підприємництва на державному та регіональному рівнях. На основі аналізу статистичних даних доведено, що сучасний стан регіонального розвитку суб'єктів малого підприємництва є нестійким і нестабільним. Обґрунтовано пропозиції щодо ефективних методів стимулювання інноваційного розвитку підприємств на державному та регіональному рівнях.

Ключові слова: мале підприємництво, малі підприємства, проблеми інноваційного розвитку, державна підтримка, регіональні програми розвитку малого підприємництва.

Постановка проблеми. Інноваційний розвиток є однією з головних передумов побудови ефективної економіки держави, росту зайнятості та підвищення рівня життя населення України. Розвиток малих підприємств на інноваційних засадах також веде до інституційної перебудови суспільства на основі поширення економічної свободи та становлення «середнього класу» як підґрунтя соціальної стабільності. Необхідність активізації інноваційного розвитку малих підприємств диктують сучасні реалії економіки: нестабільність розвитку, високий рівень безробіття, девальвація національної грошової одиниці, війна на Сході України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам інноваційного розвитку підприємств в Україні, формуванню інноваційної сфери в підприємстві, сучасного стану малих підприємств та інструментам стимулювання інноваційного розвитку малого підприємництва, оцінці можливості інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств присвячено праці І.Є. Брік, П.Г. Перерви, Т.М. Вітренко-Хрустальнової, С.В. Майстра, Т.В. Полозової, Н. Балдич, Л. Чорнія та інших. Однак, багато проблем інноваційного розвитку малих підприємств залишаються не вирішеними. Це, в першу чергу, виокремлення та впровадження ефективних інструментів інноваційного розвитку малих

підприємств на регіональному рівні та удосконалення організаційно-економічного забезпечення цього процесу, що обумовлює необхідність здійснення наукових досліджень в подальшому.

Формулювання цілей статті. На сьогоднішній день основним завданням розвитку економіки є модернізація, яка неможлива без запровадження інноваційних технологій на підприємствах, виробництва нових товарів і надання інноваційних послуг. Значну роль в цьому процесі відіграє малий та середній бізнес. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження динаміки інноваційного розвитку малих підприємств в Україні, визначення проблем підприємництва та ефективних методів стимулювання інноваційного розвитку підприємств на державному та регіональному рівнях.

Опис основного матеріалу дослідження. Більшість інновацій у сучасних ринкових умовах господарювання реалізуються саме підприємницькими структурами, що сприяє реалізації їх інноваційного потенціалу та зміцненню конкурентних позицій. Для підприємств сьогодні інновації стають об'єктивними умовами виживання. [1].

В умовах конкуренції та з метою досягнення якісно нового рівня життя населення мале підприємництво є невід'ємним сектором ринкової економіки, сталий інноваційний розвиток якої неможливо забезпечити без ефективного державного регулювання.

Державне регулювання інноваційного розвитку економіки – це вплив держави (суб'єкта регулювання) на об'єкти регулювання та ринкову кон'юнктуру з метою створення належних умов для прискореного виведення економіки на траєкторію сталого зростання та утвердження соціально орієнтованої інноваційної моделі держави добробуту [2].

© **Майстро Руслана Григорівна**, к.е.н., доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, тел.: +380954218854, e-mail: maistrorg@gmail.com

Мірошник Марія Володимирівна, к.е.н., доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, тел.: +380677073136, e-mail: buturlin77@mail.ru

Майстро Дарина Сергіївна, студентка, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, тел.: +380999344588, e-mail: dmaystro@gmail.com

Відтак результативність функціонування малих підприємств значною мірою залежить від їх підтримки як на державному, так і регіональному рівнях..

Зацікавленість територіальних громад в ефективному розвитку малих підприємств визначається наступними факторами:

- велика частка малого підприємництва орієнтована на місцевий ринок;
- збільшення кількості суб'єктів малого підприємництва сприяє створенню нових робочих місць, що вирішує проблему безробіття в адміністративно-територіальних одиницях;
- зростають податкові надходження до місцевих бюджетів через зростання кількості малих підприємств та збільшення обсягів виробництва[8].

Держава повинна сприяти формуванню інноваційної сфери в підприємстві [3].

Для того, щоб визначити напрямки інноваційного розвитку малих підприємств та методів їх стимулювання на державному та регіональному рівнях, необхідно здійснити аналіз проблем функціонування підприємства та оцінити можливості такого розвитку підприємств.[4].

Інноваційний розвиток малого підприємства в Україні гальмують наступні системні проблеми: 1. Надмірна зарегульованість підприємницької діяльності. 2. Недосконалість податкової системи. 3. Незахищеність інтересів національних товаровиробників та слабкі позиції на зовнішніх ринках. 4. Недосконалість державної підтримки розвитку підприємства. 5. Проблеми доступу до кредитних та інших фінансових ресурсів. 6. Низький рівень забезпеченості об'єктами фізичної інфраструктури, людськими і матеріальними ресурсами. 7. Недосконалість структури економіки, галузевих і територіальних ринків. 8. Неефективність заходів, спрямованих на стимулювання інновацій та запровадження новітніх технологій. 9. Невідповідність європейським стандартам у сфері підприємства. 10. Низький рівень підготовленості підприємців та активності бізнес-спільноти. 11. Корупція, тінізація відносин у сфері діяльності МСП. 12. Неефективність діяльності регуляторних органів державного та регіонального рівнів.

Аналіз регіональних програм розвитку малого і середнього підприємства свідчить про те, що в різних регіонах є схожі проблеми інноваційного розвитку малих підприємств, але є проблеми, присутні тільки в певних регіонах. Так, недосконалість і складність дозвільної системи, яка включає в себе діяльність

дозвільних центрів; відсутність належної диференціації в отриманні документів дозвільного характеру для малих і великих підприємств; суперечливість у положеннях НПА, що регламентують одержання документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності; складна процедура отримання деяких дозвільних документів, особливо щодо оформлення права власності на земельні ділянки притаманна для Волинської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Харківської, Черкаської, Чернігівської областей та Києву.

Проблеми великої кількості регуляторних актів у сфері підприємства, адміністративні бар'єри для бізнесу, недоступність і складність отримання фінансово-кредитних ресурсів, нерозвиненість фінансового ринку (недосконала система кредитування малого бізнесу, відсутність дешевих банківських кредитів для суб'єктів МСП) характерні для Вінницької, Волинської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Кіровоградської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Сумської, Харківської, Херсонської областей. Також в регіональних програмах цих областей визначено такі проблеми як: недостатній рівень професійних знань і досвіду осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або бажають розпочати власну справу, недостатня інформаційна та правова обізнаність суб'єктів підприємства. Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Сумська, Харківська.

Для Харківської області характерні такі проблеми розвитку підприємства:

- низький рівень культури у сфері підприємства;
- недосконалість системи обліку та статистичної звітності малого підприємства;
- обмеженість оперативного інформаційного забезпечення.

Визначальною рисою регіональних програм є помітно менша увага до проблем корупції та тінізації відносин у сфері МСП. Лише в трьох з них вказується на проблеми корупції та поширення тіньових схем здійснення підприємницької діяльності. Водночас значне місце в регіональних програмах відводиться аналізу проблем, пов'язаних із низьким рівнем підготовленості підприємців та активності бізнес-спільноти. Органи влади відзначають не лише недостатній рівень професійних знань і досвіду осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або бажають розпочати власну справу, а й недостатню активність бізнес-

спільноти при участі в регуляторній діяльності органів виконавчої влади.

Порівняно менша увага в регіональних програмах приділяється також проблемам незахищеності інтересів національних товаровиробників, слабкості їх позицій на зовнішніх ринках. Це може свідчити про те, що регіональні органи влади не розглядають суб'єктів МСП як активних учасників зовнішньоекономічної діяльності, а вбачають їх роль переважно в насиченні внутрішнього ринку товарів

Потрібно також відзначити, що визначення проблем розвитку МСП у регіональних програмах базується на баченні тільки працівників органів обласної влади. При розробці програм практично не враховується думка представників даного сектору щодо їх бачення проблем розвитку, а також шляхів їх вирішення. У програмах не наводяться результати таких опитувань. Таким чином, проблеми, на вирішення яких спрямовуються регіональні програми, можуть не збігатись з проблемами, з якими реально стикаються представники МСП у відповідному регіоні. [5].

Аналіз напрямків розвитку малих підприємств в регіональних програмах говорить про те, що підхід до розробки даних документів є формальним. Завдання, що визначені як пріоритетні для регіонів, є загальними та не містять ніякої конкретної інформації щодо інструментів вирішення проблем розвитку підприємництва, ресурсів, та строків реалізації.

Наприклад, основними напрямками та пріоритетними завданнями регіональної програми розвитку підприємництва Харківського регіону є:

1. Розвиток інфраструктури підтримки підприємництва, активізація підприємницької діяльності в містах і районах області, подальше проведення роботи щодо створення бізнес-центрів.

2. Зменшення адміністративних бар'єрів, що стримують розвиток підприємництва, шляхом забезпечення ефективної роботи дозвільних центрів у містах обласного значення і районах області.

3. Сприяння в отриманні малими підприємствами у виробниче користування незадіяних приміщень, обладнання, земельних ділянок.

4. Залучення підприємців до участі в Національній програмі перепідготовки кадрів для сфери підприємництва.

5. Залучення жінок і членів їх родин до малого бізнесу.

6. Підвищення рівня зайнятості молоді.

7. Підвищення професійного та культурного рівня ведення підприємницької діяльності в сучасних умовах.

8. Створення нових робочих місць для інвалідів у сфері малого підприємництва.

9. Поширення дієвої системи страхового захисту суб'єктів господарювання і населення. [5]

Отже, в Україні існує проблема створення якісних державних та регіональних програм розвитку підприємництва, що є основою його ефективного функціонування.

Для визначення сучасного стану малого підприємництва звернемося до статистичних даних.

На кінець 2015 року в Україні налічувалось 1973 тис. суб'єктів малого і середнього підприємництва (проти 1932 тис. в попередньому році), з яких 1,63 млн фізичних осіб-підприємців і 343 тис. юридичних осіб-підприємців. Структура підприємств за розмірами представлена на рисунку 1.

Рис. 1. Структура підприємств за розмірами в Україні [6]

В структурі підприємств співвідношення великих, середніх і малих підприємств дещо змінилось. Як і раніше 0,1 відсотка усіх підприємств представлено великими підприємствами. А от частка середніх підприємств зменшилась з 4,7% до 4,4%. Відповідно з 95,2% до 95,5% збільшилась питома вага малих підприємств, з яких майже 83% мають статус мікропідприємств.

Найбільша кількість малих і середніх підприємств традиційно зосереджена в м. Києві – 25%, Дніпропетровській – 11,2%, Донецькій – 6,8%, Харківській – 6,7%, Львівській – 5,5%, Київській – 5,5%, Одеській – 5,2% областях.

Кількість малих підприємств у 2015 році зросла на 3,2 тис. одиниць (1%) і досягла майже 328 тис. Проте, це не можна назвати успішними здобутками, оскільки це лише незначний крок в напрямку повернення втрачених у 2014 році позицій, коли кількість малих і середніх підприємств в порівнянні з попереднім роком

скоротилась на 30 тис. одиниць. При цьому нинішній показник кількості підприємств малого бізнесу на 4% менший за значення 2010 року.

Основний позитив динаміки розвитку в категорії малого підприємництва відбувся за рахунок мікробізнесу. Так, кількість мікропідприємств у 2015р. зросла на 5 тис. одиниць (2%) і досягла 284 тис. підприємств.

Але таке зростання кількості мікропідприємств частково можна пояснити певним «подрібненням» впродовж останніх років як середніх, так і малих підприємств. Показово, що з усієї сукупності малих підприємств у 2015 році лише 44 тис, (або 1 з 10) не відносились до мікропідприємств. Це свідчить про запровадження для мікропідприємств порівняно привабливіших умов ведення бізнесу, які переважно визначаються застосуванням диференційованого підходу в застосуванні спрощеної системи оподаткування, а також більшою «гнучкістю» мікробізнесу до диверсифікації видів діяльності в критичних умовах.

За видами економічної діяльності в структурі малих і середніх підприємств найбільша їх частка (27%) займалась оптовою та роздрібною торгівлею і ремонтом автотранспортних засобів, 14% – сільським, лісовим або рибним господарством, 12% – промисловим виробництвом, 9,5% – операціями з нерухомим майном, 9% – будівництвом, 8,5% – професійною та науково-технічною діяльністю, 4,5% – транспортом, складським господарством, 4,5% – адміністративним обслуговуванням, 4% – інформацією та телекомунікаціями, 2% – тимчасовим розміщенням й організацією харчування, 1% – освітою, 1% – охороною здоров'я, 1% – мистецтвом, спортом, розвагами, 1% – наданням інших послуг.

Усього в сфері малого і середнього підприємництва у 2015 році було зайнято близько 6,5 млн осіб з урахуванням фізичних осіб, або 41 відсоток усього зайнятого населення працездатного віку.

Для порівняння на великих підприємствах було зайнято 1,7 млн працівників (20% зайнятих на суб'єктах господарювання).

Таким чином, 80% усіх зайнятих господарською діяльністю (не враховуючи банки і бюджетні установи) відносяться до сектора МСП, з яких 48% – зайняті в малому підприємстві, а 32% – в середньому. Цей розподіл майже не змінювався впродовж 2014-2015 років.[7].

Зокрема, в середньому підприємстві було зайнято понад 2,6 млн осіб, а в малому – 3,9 млн, з яких 2,9 млн – в мікробізнесі, що представлено на рисунку 2.

Зайнятість за розміром СПД

Рис. 2. Структура зайнятості за підприємствами [6]

Отже, аналізуючи середню кількість працюючих на підприємствах відносно законодавчих критеріїв визначення категорій суб'єктів підприємництва, можна зазначити, що вирішальним стимулом розвитку малого підприємництва є спрощена система оподаткування. Разом з тим відсутність інших механізмів державної підтримки і необхідність власників малих підприємств сплачувати ЄСВ за своїх працівників обмежує прагнення підприємств до зростання кількості їх найманих працівників до граничних меж, а також сприяє розвитку тіньового сектору. Частка виробленої продукції підприємствами представлена на рис. 3.

Якщо порівнювати з іншими країнами частку малого і середнього підприємництва в обсягах реалізації продукції (товарів, послуг), то у 2014 році в Україні вона склала 60,9%, що більше, ніж в Польщі (55,9%), Німеччині (47,1%), Словаччині (54,8%), Чехії (57,7%), але менше, ніж в Естонії, Латвії, Литві і Болгарії.

Частка виробленої продукції за розміром СПД

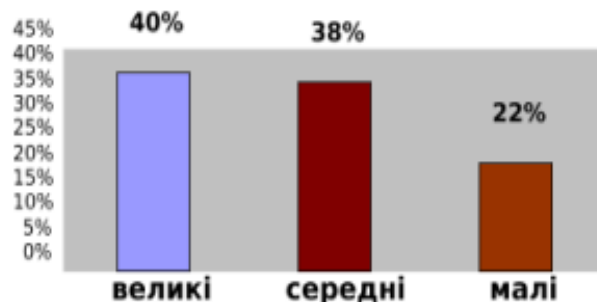

Рис. 3. Частка виробленої продукції підприємствами України [6]

Найбільші обсяги реалізації із значним відривом від інших регіонів мали підприємства м. Києва – 39% та Дніпропетровської області – 11,2% загальних обсягів реалізації підприємствами України. Серед фізичних осіб-підприємців: підприємці м. Києва – 14,4% та Харківської області – 9,3%.

За видами економічної діяльності обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) малих і середніх підприємств розділились наступним чином: 45% – торгівля, ремонт автотранспортних засобів, 26% – промисловість, 10% – сільське, лісове та рибне господарство, 4,5% – транспорт, складське господарство, пошта, 4% – будівництво, 2% – інформація, телекомунікації, 2% – науково-технічна діяльність, 0,3% – охорона здоров'я, соціальна допомога, найнижчий показник обсягів реалізації робіт (послуг) в сфері освіти – 0,1%, мистецтва і спорту – до 0,1%.

Аналізуючи фінансовий результат від діяльності підприємств, слід зазначити, що за видами економічної діяльності збиток у 2015 році отримали понад 44% великих підприємств, малі і середні підприємства – відповідно 26 і 29 відсотків. Серед промислових підприємств збитковими були 52% великих підприємств, 33% – середніх і 26% малих, що наведено на рис. 4.

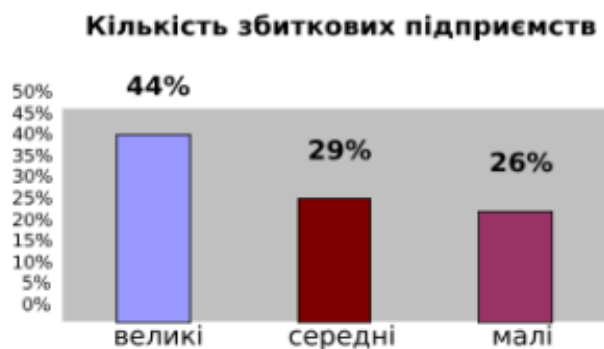

Рис. 4. Кількість збиткових підприємств за 2015 рік [6]

Внесок фізичних осіб-підприємців в структурі ВВП у 2015 р. виглядає наступним чином: в середньому підприємстві – 0,4%, в малому підприємстві – 23,9%, в мікропідприємстві – 49,2%. Для порівняння питома вага в доданій вартості малого і середнього підприємства у 2014 році: в Україні – 57,9%, Болгарії – 65,2%, Естонії – 74,8%, Німеччини – 54,2%, Польщі – 52,3%, Чехії – 55%.

За даними Держстатслужби упродовж наступних 2017-2018 рр. планується доповнити перелік показників по середніх і малих підприємствах новими статистичними показниками, зокрема: коефіцієнт новостворених підприємств; коефіцієнт закриття підприємств;

коефіцієнт плинності підприємств; а також показниками, що характеризують експортну діяльність МСП.

Таким чином, аналіз функціонування малих підприємств в Україні підтверджує значимість підприємництва в економіці. Про це свідчить і показник зайнятості населення в малому та середньому бізнесі (41% населення працездатного віку) і частка виробленої продукції в структурі ВВП малими підприємствами (22%). Інноваційний розвиток підприємств пов'язаний, в першу чергу, з науково-технічною діяльністю (8,5 % малих підприємств) та освітою (всього 1% малих підприємств), що говорить про необхідність стимулювання інноваційного розвитку підприємництва.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, в Україні необхідно реалізувати реальні кроки з підтримки та стимулювання інноваційного розвитку малих підприємств, які полягають в удосконаленні наявних і прийнятті нових нормативно-правових актів, положення яких гарантували б реальний розвиток співпраці та інтеграції науки в бізнес і навпаки, покращення стратегічного планування, створенні центрів з вивчення внутрішнього і зовнішнього ринків, організації ярмарків, наданні консалтингових та аудиторних послуг. Важливо запроваджувати спрощений порядок реєстрації малих підприємств, спрощений порядок подання фінансової звітності та ведення бухгалтерського обліку; забезпечення державним замовленням; застосування пільгових митних тарифів; пільгового режиму оподаткування; пільгового кредитування; лізингу, прискореної амортизації, відшкодування витрат на НДДКР, пов'язаних з основною виробничою і торговою діяльністю, із суми оподаткованого доходу. Базовою ланкою розвитку інноваційної активності малих підприємств мають стати регіональні програми, головними завданнями яких є створення нормативних та організаційно-економічних засад розвитку малого та середнього підприємництва, а також формування і запровадження механізмів підтримки, які б сприяли розвитку малого підприємництва [5]. На регіональному рівні необхідно знайти можливість максимально поєднувати інтереси суб'єктів підприємницької діяльності з інтересами адміністративно-територіальних одиниць, використовувати регіональні особливості, природно-ресурсний потенціал та стимулювати розвиток підприємництва за рахунок власних ресурсів регіону.

В перспективі подальших досліджень та наукового пошуку вирішення проблем іннова-

ційного розвитку малих підприємств необхідно дослідження можливостей регіонів України, вивчати та систематизувати системні фактори удосконалення регіональних програм розвитку впливу та стимулювання даного процесу, малих підприємств.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брік І.Є. Державна політика стимулювання інноваційної активності малих підприємств в Україні / Брік І.Є. // Бізнес інформ. – № 6. – 2015. – С. 23-24.
2. Майстро С.В. Теоретичні засади механізму державного регулювання інноваційного розвитку економіки України / С.В. Майстро, Т.М. Вітренко-Хрустальова // Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. – Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2013. – Вип. 1 (40). – С. 3 – 10.
3. Перерва П.Г. Формування інноваційної сфери в підприємництві / П.Г. Перерва, К. Шимпф, А.В. Косенко // Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи, ефективність : тр. 6-ї Міжнар. наук.-практ. Internet-конф. студ. та молодих вчених, 20 грудня 2015 р. / ред. П.Г. Перерва, Є.М. Строков, О.М. Гуцан. – Харків : НТУ "ХП", 2015. – С. 100-101.
4. Полозова Т.В. Модель оцінки можливості інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства / Т.В. Полозова // Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. Випуск 13. – 2015. – № 13. – Ч. 4 – С. 65-71.
5. Регіональні програми розвитку малого і середнього підприємництва: структура, пріоритети, фінансування / Н. Балдич, О. Романюк, Л. Чорній. – К.: Центр громадської експертизи, Центр міжнародного приватного підприємництва, 2015. – 24 с.
6. Романська О. Аналіз статистичних показників розвитку підприємництва в Україні у 2015 році [Електронний ресурс] / О. Романська. – Режим доступу: <http://platforma-msb.org/analiz-statystychnyh-pokaznykiv-rozvytku-pidpryyemnytstva-v-ukrayini-u-2015-rotsi/>.
7. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=48718>.
8. Тимченко О.І. Проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва в регіонах України / О.І. Тимченко // Ефективна економіка. -2015. - №6

REFERENCES

1. Bric, I.E. (2015) Derzhavna polityka stymuliuvannya innovatsiinoi aktyvnosti malykh pidpryyemstv v Ukraini [State policy of stimulation of innovative activity of small enterprises in Ukraine]. Business the Inform, 6 23-24 [in Ukraine].
2. Maistro, S.V., & Vetrenko-Khrustalyova T.M. (2013). Teoretychni zasady mekhanizmu derzhavnoho rehuliuвання innovatsiinoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Theoretical bases of the state regulation machinery of innovative development of the economy of Ukraine]. Theory and practice of public administration: digest of sciences. works. - M.:HarRi NAGU's publishing house "Master". (Vols. 1), (pp 3-10) [in Ukraine].
3. Pererva, P.G., Shimpf, K., & Kosenko, A.V. (2015). Formuvannya innovatsiinoi sfery v pidpryyemnytsvii [Forming of the innovative sphere in an entrepreneurship]. P.G. Pererva, E. M. Stokov, A. M. Gutsan. (Eds.) The Strategy of innovative development of the economy of Ukraine: problems, prospects, efficiency: VI International scientific and practical. Internet-konf. student. and young scientists. (pp 100-101) Kharkiv: NTU "HPI" [in Ukraine].
4. Polozova, T.V. (2015) Model otsinky mozhlyvosti innovatsiino-investytsiinoho rozvytku pidpryyemstva [The model of assessment of a possibility of innovative and investment development of entity]. Scientific Bulletin of the Kherson state university. Series Economic sciences, 13, 65-71. [in Ukraine].
5. Baldych, N., Romaniuk A., & Cherny L. (2015) Rehionalni prohramy rozvytku maloho i serednoho pidpryyemnytstva: struktura, priorytety, finansuvannya [Regional development programs of a small and average entrepreneurship: structure, priorities, financing]. M.: Center of public examination, Center of the international private entrepreneurship. [in Ukraine].
6. Romanska, O. (2015) Analiz statystychnykh pokaznykiv rozvytku pidpryyemnytstva v Ukraini u 2015 rotsi. [Statistical indexes analiz of development of enterprise in Ukraine in 2015 year] Retrieved from: <http://platforma-msb.org/analiz-statystychnyh-pokaznykiv-rozvytku-pidpryyemnytstva-v-ukrayini-u-2015-rotsi/>.
7. Stratehiia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy na 2010 – 2020 roky v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv [The strategy of innovative development of Ukraine in 2010 - 2020 years in the conditions of globalization challenges]. (n.d.). kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/ Retrieved from <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=48718>. [in Ukraine].
8. Timchenko, A. I. (2015) Problemy ta perspektyvy rozvytku maloho pidpryyemnytstva v rehionakh Ukrainy [Problems and the prospects of development of a small entrepreneurship in regions of Ukraine]. Effective economy, 6. [in Ukraine].

Одержано 6.03.2017 р.